

turální proměna společnosti tedy vlastně souvisí se strukturální změnou racionality. Jde-li o krizi společnosti jako výsledek strukturální změny společnosti, potom hovoříme současně o *krizi racionality*. Podle Habermase nemá smysl ptát se na legitimitu norem, neboť v normativním smyslu nemohou být reflektovány. Je to stejné jako ptát se po měřítku měřitek. Habermas se tedy v závěru soustřeďuje na *obranu rozumu*. Obrana rozumu znamená v posledu obranu hodnotově-racionálního pojetí společnosti. Prostřednictvím myslí zespolečenštěných individui dochází k sociální interakci, která hodnotově strukturuje společnost. Taková společnost se vnitřně zbavuje nelegitimního nároku na moc. Vytváří předpoklady pro racionální správu.

Daniel Toth a Martina Tothová

Włodzimierz Winclawski: *Słownik biograficzny socjologii polskiej I (A-H)*

Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN 2001, 266 s.

Za jedno z kritérií, na jehož základě lze posuzovat dosaženou úroveň každé národní sociologie, je možné považovat to, jakou pozornost věnuje vlastním dějinám, jak je schopna reflektovat svůj vývoj, kriticky jej hodnotit a nacházet v něm poučení i inspiraci pro současnost. Není tudíž náhodné, že polská sociologie, již patří jak z hlediska kvality dosahovaných výsledků, tak z hlediska její institucionalizace ve světové sociologii jedno z nejpřednějších míst, byla vždy bohatá na díla z této tematické oblasti. Bibliografie prací napsaných v Polsku zejména zhruba v posledních padesáti letech a zaměřených na analýzu odkazu velkých postav polské sociologie, na vývoj sociologické práce v jejích jednotlivých obdobích a centrech i na dějiny sociologické teorie, metodologie a odvětvových sociologických disciplín v Polsku, je mimořádně rozsáhlá. Významné je, že v poslední době nejde už jen o jednotlivé monografie a dílčí příspěvky, ale že se začínají objevovat i práce syntetičtějšího charakteru. Mám na mysli např. rozsáhlé dílo *Sto let polské sociologie* z roku 1995, jehož edito-

rem byl J. Szacki (recenze viz *Sociologický časopis* č. 4, 1997, s. 491–494), a knihu N. Kraskové *Institucionalizace sociologie v Polsku 1920–1970* (recenze viz *Sociologický časopis* č. 4, 1998, s. 503–504).

Další cennou takto orientovanou publikací je nejnověji první díl *Biografického slovníku polské sociologie*, jehož autorem je Włodzimierz Winclawski, profesor Univerzity M. Kopernika v Toruni, vynikající znalec dějin polské, ale také české a slovenské sociologie. (Napsal mj. *Úvod do Chalasinského*, Toruň 1989, a práci *Lid, národ, sociologie. Studie o genezi slovenské sociologie*, Toruň 1991). Celé dílo je rozvrženo do tří svazků, z nichž první obsahuje myslitele, jejichž příjmení začíná písmeny A–H. Druhý (I–R) a třetí (S–Ž plus doplňky) budou následovat.

Jak autor v předmluvě píše, věnoval se práci na slovníku více než deset let a počet biografických hesel se postupně rozrostl na téměř devět set. Slovník obsahuje informace pouze o těch osobách, které již nežijí a jejichž dílo je tudíž uzavřeno. Nejde jenom o ty, které lze bez jakýchkoli výhrad označit za sociology, ale i o ty, které sice sociology nebyly (jejich hlavním profesním zájmem byla např. zejména filozofie, ekonomie, historie, etnologie a psychologie), ale jejichž podíl na vývoji sociologického vědění nelze přehlédnout. Právě tato skutečnost přivedla Winclawského k tomu, že původně zamýšlený název *Slovník polských sociologů* změnil na ten, pod nímž nakonec slovník vychází.

Pozornost je věnována i těm postavám, jež se zvláště na přelomu 19. a 20. století věnovaly tzv. sociografii, autorům sociologicky orientovaných memoárů, které mají v polské sociologii výjimečně bohaté tradice, ale také překladatelům sociologické literatury a významným organizátorům sociologické práce. Slovník tedy bere v potaz sociology v nejširším slova smyslu, tj. ty, kteří se této disciplíně věnovali profesionálně, ale i ty, kteří se zabývali sociologickými problémy, aniž by byli sociology. Z této druhé skupiny se však zaměřuje pouze na autory, jejichž práce byly sociology vnímány jako sociologické, tzn. recenzovány, citovány a využívány v sociologické literatuře.

Winclawski se musel vypořádat s otázkou, jakým obdobím ve vývoji polského sociologického

ho myšlení začít. Rozhodl se ponechat stranou všechny reprezentanty předsociologických společenských teorií a spojil počátky sociologie v Polsku, podobně jako je tomu ve světě, s pozitivismem. Konkrétně to znamená, že nejstaršími sociology zařazenými do slovníku jsou ti, kteří začali publikovat ve druhé polovině 19. století.

Winclawski také vysvětluje, co v jeho pojetí znamená, že někdo patří do polské sociologie. Je to dáno především samozřejmě tím, že daný autor psal a publikoval v polštině. Toto kritérium, i když je základní a v zásadě rozhodující, omezuje však možnost zařadit do slovníku určité badatele, kteří v něm však nemohou chybět. Proto používá ještě dodatečné kritérium, jímž je skutečnost, že sociolog sice nepsal polsky, ale zabýval se problematikou, jež se týká polských záležitostí a udržoval relativně trvalé styky s polským sociologickým prostředím. Ve slovníku tudíž nechybí např. T. Abel, který se narodil a vystudoval v Polsku, od 27 let žil trvale v USA a publikoval až na jednu drobnou výjimku v angličtině. Slovník pojednává rovněž o mnoha polských sociologech, kteří žili v emigraci, také publikovali častěji v cizích jazycích než v polštině, ale byli zpravidla činní v politickém, kulturním a vědeckém životě polských emigrantů.

Prezentovaný soubor je tudíž velmi pestrý. Kromě již zmíněných rozdílů se jednotlivé osobnosti mezi sebou liší také svým vkladem do rozvoje polské sociologie. A tak vedle sociologické elity se zde objevují i osoby, jejichž přítomnost v této vědě je epizodická, zasluhující pozornost pouze jako kulturní jev. Tato diferenciací se ve slovníku projevuje především rozsahem hesel, což však podle autora neznamená, že je to ukazatel postavení jednotlivých osob. Často se mu totiž podařilo vyhledat nesrovnatelně více pramenů materiálů o těch, kteří byli pro sociologii méně významní než o těch, kteří byli významnější, a nezdálo se mu racionální jenom z tohoto důvodu informace zkracovat.

Mnoho postav uvedených ve slovníku bylo podle Winclawského doposud polskou historiografií pomíjeno. Týká se to celé skupiny těch, kteří se sociologií zabývali v období raného polského pozitivismu, dále skupiny katolických sociologů a do značné míry také sociografů.

Hesla mají jednotnou strukturu. Každé obsahuje dvě hlavní části: životopis a bibliografii. Životopis se dělí na nadpis, v němž je uvedeno jméno, případně pseudonym a kryptonym, data narození a úmrtí, vědecké zaměření, veřejná činnost a vykonávané povolání, na vlastní životopis a na charakteristiku vědecké aktivity a dosažených výsledků. Bibliografie má dvě složky, a to díla o autorovi a díla samotného autora. U většiny sociologů jde o bibliografii, která byla takto zpracována vůbec poprvé. Ke knižním publikacím, které sehrály v polské sociologii významnou roli, je připojen také seznam jejich recenzí.

Rozsah materiálů, z nichž Winclawski čerpal, je obrovský. Byly to na prvním místě slovníky, encyklopedie, publikované bibliografie, nekrology, vzpomínky a monografie o jednotlivých autorech. Využíval katalogy největších knihoven v Polsku, ale také polských knihoven v Londýně. V důsledku toho, že neexistuje retrospektivní bibliografie polské sociologie a že bibliografické informace ve stávajícím písemnictví jsou neúplné, musel prostudovat velké množství časopisů. Jeho ambicí bylo dostat se pokud možno v nejširším rozsahu k archivním materiálům, což se ukázalo být zvlášť důležité, když zjistil, jak mnoho chyb a omylů existující publikace obsahují. Proto studoval v hlavních archivech ve Varšavě, Krakově a Bratislavě, ale také v archivech mnoha vysokých škol, vědeckých i církevních institucí a několika okresních úřadů. Téměř polovinu hesel mohl zpracovat teprve poté, co se seznámil se základními prameny. I životopisy některých osob jsou ve slovníku publikovány poprvé.

Na základě již vydaného prvního dílu slovníku i vzhledem k tomu, že v jeho závěru jsou uvedena všechna hesla, jež budou naplní dvou zbývajících svazků, lze si už dnes učinit reálnou představu, jak bude celý slovník vypadat, a také předběžně zhodnotit jeho zpracování, význam a přínos.

Čtenář je především doslova fascinován bohatstvím faktografického materiálu, který Winclawski shromáždil, aby mohl podrobně zpracovat životopisné údaje i detailní bibliografii stovek polských sociologů a sociologii blízkých autorů. Je to v pravém slova smyslu mravenčí prá-

ce, která se za tímto obdivuhodným výsledkem skrývá a je téměř neuvěřitelné, že jde o dílo pouze jednoho badatele. Na publikacích tohoto druhu se dnes prakticky bez výjimky podílejí vždy celé početné týmy pracovníků.

Po svém kompletním vydání slovník maximálně usnadní výzkumnou práci všech těch, kteří se budou chtít analyze díla některého z uvedených sociologů věnovat podrobněji. Díky pečlivě shromážděným životopisným údajům, ale zejména díky úplné bibliografii ušetří spoustu času, který je zpravidla vždy nutné na obstarávání těchto dat vynaložit.

Slovník bude rovněž cenným příspěvkem k dějinám polské sociologie. Mozaika životních i vědeckých aktivit jednotlivých polských sociologů se skládá do určitého obrazu, který vypovídá mnohé o tom, jak se sociologie v Polsku vyvíjela, jaké v ní převažovaly teoretické a metodologické tendence, jakými tématy se hlavně zabývala, jaký byl její vztah k měnícím se společenským a politickým podmínkám, případně do jaké míry tyto podmínky sama ovlivňovala.

Slovník můžeme chápat i jako nástin osudů jedné, dosti významné složky polské inteligence v nesmírně dynamickém, na velké zvraty bohatém a mnohdy dramatickém vývoji polského národa. Přitom to byla složka, která už svým odborným zaměřením byla touto dynamikou výrazně poznamenána. Badatelé orientovanému na v Polsku tradičně tak intenzivně sledovanou problematiku funkcí a role inteligence ve společnosti skýtá slovník bohatý materiál.

Pro českého čtenáře je Winclawského slovník dalším důkazem toho, že přinejmenším od vzniku samostatného Polska v roce 1918 patří zde sociologie k nejdynamičtější se rozvíjejícím společenským vědám, že si postupně vydobyla v evropském i světovém měřítku postavení velmoci, že se vždy vyznačovala velkou vnitřní pluralitou, čemuž odpovídalo i její ideově i metodologicky rozrůzněné, intelektuálně nesmírně vyspělé i co do počtu neuvěřitelně rozsáhlé osobnostní složení. Slovník tohoto druhu můžeme našim polským kolegům pouze závidět a lze si jen přát, abychom se analogického díla někdy dočkali i u nás.

Jan Sedláček

Naomi Wolf: *Mýtus krásy*

Bratislava, Aspekt 2000, 337 stran

Ve stejném roce, kdy se na americkém knižním trhu objevil bestseller Susan Faludi *Backlash: The Undeclared War Against American Women*, byla publikována nyní již klasická kniha Naomi Wolf *Mýtus krásy*. Obě knihy mají společný jmenovatel: přesvědčení, že po výdobytcích, kterých ženy a ženské organizace dosáhly v 70. letech, došlo v osmdesátých letech k tzv. zpětné vazbě, uplatňování rozdílných přístupů k mužům a ženám a pokračující diskriminaci žen.

Wolf se ve své knize soustřeďuje na to, co bývá nazýváno „mýtem krásy“. Argumentuje, že jestliže diskriminace na základě pohlaví již není oficiálně možná a americké ženy dosáhly i určitých výdobytků v soukromé sféře, zejména v oblasti sexu, objevilo se ve společnosti omezení, které je ve svých důsledcích daleko účinnější než tradiční explicitní diskriminace – *fashion beauty complex*.

Koncept *mýtu krásy* je v knize založen na intuitivním pochopení a není přesně definován. V průběhu čtení ovšem nabírá velice konkrétní podoby. Dalo by se tedy argumentovat, že otevřenost tohoto konceptu na počátku knihy je funkční, neboť dává autorce možnost prozkoumat komplexnost celého problému bez restriktivní definice, přičemž autorka na samém počátku ozřejmuje, že nejde *pouze* o krásu jako takovou. Americká společnost si v průběhu ekonomického boomu 50. let uvědomila kupní sílu žen a jejich roli spotřebitelek. A protože ženy se víceméně vymanily ze jha „ženské mystiky“, jak ji definovala Betty Friedan, bylo nutné ženy ekonomicky spoutat jiným způsobem. Podle Wolf jsou ženy uvězněny ve vlastním těle a procesech spojených s vytvářením hodnoty ženského těla právě díky své nové ekonomické moci.

Autorka knihu člení podle oblastí, ve kterých se mýtus krásy projevuje. Jako první se věnuje sféře práce, tedy sféře, jež by měla být vůči vlivu krásy nejvíce imunní. Nicméně hodnocení ženské práce a žen samotných přenesené z „manželského trhu“ odráží fakt, že „ženská ‚krása‘ cirkuluje mezi muži jako forma platidla“ (s. 25). Ještě před masovým nástupem žen na